

PROTOKÓŁ Z PRZEBIEGU

XXXII POSIEDZENIA KOMITETU MONITORUJĄCEGO PROGRAM OPERACYJNY WIEDZA EDUKACJA ROZWÓJ 2014-2020

21 września 2021 roku, posiedzenie w trybie online

W XXXII posiedzeniu Komitetu Monitorującego Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój (KM PO WER) wzięło udział 67 osób: 18 przedstawicieli strony rządowej, 5 przedstawicieli strony samorządowej, 19 przedstawicieli partnerów społecznych, 2 przedstawicieli Komisji Europejskiej oraz 23 obserwatorów. Do głosowania uprawnionych było 41 osób (lista osób biorących udział w posiedzeniu stanowi załącznik numer 1 do protokołu).

Obradom przewodniczył **pan Piotr Krasuski** – Dyrektor Departamentu Europejskiego Funduszu Społecznego w Ministerstwie Funduszy i Polityki Regionalnej.

Komisję Europejską reprezentowali: **pani Cinzia Masina oraz pani Aneta Sobotka** z Dyrekcji Generalnej do spraw Zatrudnienia, Spraw Społecznych i Włączenia Społecznego.

Pan Piotr Krasuski (Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej) powitał zgromadzonych na XXXII posiedzeniu Komitetu Monitorującego. Następnie przeprosił za nieobecność pani Minister Małgorzaty Jarosińskiej-Jedynak, która ze względu na inne zobowiązania służbowe nie mogła wziąć udziału w posiedzeniu. Przechodząc do kwestii organizacyjnych poinformował, że 2 sierpnia 2021 roku Rada Działalności Pożytku Publicznego podjęła uchwałę numer 198, zgodnie z którą do składu Komitetu Monitorującego dołączyli – pan Cezary Miżejewski oraz pani Anna Bugalska jako przedstawiciele organizacji pozarządowej działającej na rzecz promowania włączenia społecznego i ekonomii społecznej. Powitał obecną na posiedzeniu przedstawicielkę wskazanej organizacji po czym przekazał głos Komisji Europejskiej.

Pani Cinzia Masina (Komisja Europejska) wyraziła nadzieję, że posiedzenie odbywa się w formie zdalnej po raz ostatni. Następnie życzyła wszystkim owocnych obrad. Wspomniała, że agenda posiedzenia wygląda na interesującą, zwłaszcza w kontekście planowanych do omówienia wyników badań ewaluacyjnych i z chęcią wysłucha wszystkich prezentacji.

Pan Piotr Krasuski poinformował, że również ma nadzieję na szybki powrót do spotkań stacjonarnych niemniej zaznaczył, że powyższe zależy od sytuacji epidemicznej w kraju. Następnie zwrócił uwagę, że agenda posiedzenia jest dość nietypowa, gdyż ujęto w niej jedynie jedną uchwałę, natomiast pozostałe punkty dotyczą w głównej mierze wyników badań ewaluacyjnych, które będą w znaczącym stopniu wpływały na kształt przyszłego programu finansowanego z Europejskiego Funduszu Społecznego

Plus. Kontynuując omówił działania podjęte pomiędzy minionym i obecnym posiedzeniem Komitetu Monitorującego. Wskazał, że 24 czerwca 2021 roku udostępniono w Bazie Wiedzy uchwały przyjęte w trakcie XXXI posiedzenia Komitetu Monitorującego. Z kolei 4 sierpnia 2021 roku przekazano członkom projekt protokołu, do którego zgłoszona została jedna uwaga techniczna, której uwzględnienie umożliwiło podpisanie i opublikowanie ostatecznej wersji protokołu 25 sierpnia 2021 roku. Następnie odniósł się do 4 głosowań obiegowych, które przeprowadzono pomiędzy posiedzeniami. Pierwsze z nich dotyczyło badania potrzeb finansowych i pozafinansowych w sektorze ekonomii społecznej oraz usług społecznych i zdrowotnych (uchwała numer 359 podjęta 23 czerwca 2021 roku). Zwrócił uwagę, że badanie to będzie prezentowane podczas dzisiejszego spotkania. Kolejna uchwała (uchwała numer 360 podjęta 22 lipca 2021 roku) miała na celu zatwierdzenie tabeli rekomendacji z badania pod tytułem „Ewaluacja interwencji wspierających umiędzynarodowienie, zmiany organizacyjne i rozwój kompetencji kadr uczelni, realizowanych w ramach Działań 3.3 (Umiędzynarodowienie polskiego szkolnictwa wyższego) i 3.4 (Zarządzanie w instytucjach szkolnictwa wyższego) III Osi Priorytetowej PO WER – Szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju”. Natomiast uchwały 361 i 362 podjęte 30 sierpnia 2021 roku obejmowały rekomendacje z ewaluacji zrealizowanych na zlecenie Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości i dotyczyły odpowiednio badania ewaluacyjnego on-going Działań 2.2 i 2.21 PO WER (edycja IV) oraz oceny funkcjonowania Sektorowych Rad do spraw Kompetencji. Kontynuując poinformował, że pomiędzy posiedzeniami członkom Komitetu przekazano również pakiet rozporządzeń, które 1 lipca 2021 roku zostały opublikowane w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej i w tym samym dniu weszły w życie. Ponadto 20 lipca 2021 roku do wiadomości członków przesłano kolejną dwudziestą trzecią wersję Szczegółowego Opisu Osi Priorytetowych Programu Operacyjnego Wiedza, Edukacja Rozwój. Oznajmił, że otrzymali oni także informację na temat skali i charakteru udzielonych zgód na odstąpienie od obowiązku spełnienia przez beneficjentów kryteriów wyboru w realizowanych projektach. Kończąc swoją wypowiedź zapytał zgromadzonych o uwagi do przedłożonego porządku obrad. Wobec braku głosów sprzeciwu agenda została przyjęta (przyjęty porządek obrad stanowi załącznik numer 2 do protokołu), a prowadzący zaproponował przejście do jej realizacji.

1. Aktualny stan wdrażania Programu oraz informacja o oszczędnościach w Programie oraz propozycjach ich wykorzystania

Pan Łukasz Mikulec (Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej) i **pani Joanna Orłowska-Szumieluk** (Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej) omówili pierwszy punkt porządku obrad (prezentacje stanowią odpowiednio załącznik numer 3 i 4 do protokołu).

Pani Małgorzata Lelińska (Konfederacja Lewiatan) odnosząc się do prezentacji pana Mikulca, slajdu dotyczącego adaptacyjności i wsparcia skierowanego do przedsiębiorstw, zgodnie z rekomendacjami covidowymi i rad sektorowych zapytała, czy

tego rodzaju wsparcie szkoleniowe jest jeszcze realizowane, a jeśli tak, to do kiedy będzie trwało. Zwróciła uwagę, że powyższe ma wpływ na wartości podpisanych umów, gdyż przedsiębiorcy, co do zasady podpisują umowy na maksymalne dopuszczalne dla nich limity, którą są niekiedy weryfikowane po realizacji szkoleń. Następnie odnosząc się do prezentacji dotyczącej oszczędności wskazała, że w kontekście Osi II, pani Orłowska-Szumieluk nie przedstawiła informacji dotyczącej Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej. Zasygnalizowała, że kontraktacja wynosiła 71% natomiast nie zostało wyjaśnione, czy są to już zaplanowane przedsięwzięcia. Ponadto w kontekście zwiększenia wartości projektów dobrych przedsięwzięć, które są już realizowane zapytała, w jakim trybie będzie się to odbywać, jakich działań dotyczy oraz czy Komitet Monitorujący będzie brał w tym udział. Kończąc swoją wypowiedź poprosiła o informację, czy sytuacja związana z reakcją Komisji Europejskiej na uchwały dotyczące tak zwanych stref wolnych od LGBT będzie w jakikolwiek sposób wpływać na Program.

Pan Piotr Krasuski poinformował, że w ostatniej zmianie Programu, tej dotyczącej REACT-UE, dokonano relokacji środków polegającej na zwiększeniu wartości Osi IV. Tym samym, niewykorzystana na dzień dzisiejszy alokacja została w pełni zagospodarowana. Podkreślił, że w obliczu powyższego Instytucja Zarządzająca nie przewiduje żadnych oszczędności oraz żadnych nowych, nadzwyczajnych działań w tym zakresie. Następnie odnosząc się do pytania dotyczącego zwiększania wartości poszczególnych projektów potwierdził, że zasygnalizowano instytucjom pośredniczącym, że jeżeli zidentyfikują jakiś projekt, który ma charakter ilościowy, o charakterze wdrożeniowym i istnieje potrzeba podjęcia w nim dodatkowych działań, które są potrzebne i odpowiadają na aktualne potrzeby, to Instytucja Zarządzająca wraz z daną instytucją pośredniczącą przeanalizuje zgłoszony przypadek pod kątem możliwości zwiększenia wartości projektu. Zaznaczył, że nie będą to jednak zwiększenia rzędu 70-80%, a jedynie kilku lub kilkunastu procent. Poinformował także, że Komitet Monitorujący nie będzie angażowany w tego rodzaju działania jednak może otrzymać raport z ich przebiegu. Jednocześnie zapewnił, że zachowana zostanie zasada równego dostępu, co oznacza, że każdy beneficjent, który będzie spełniał określone warunki otrzyma od właściwej instytucji pośredniczącej propozycję rozszerzenia swoich działań. Podkreślił, że działania te będą realizowane w oparciu o już przyjęte kryteria wyboru projektu oraz że Instytucja Zarządzająca nie przewiduje żadnych zmian ilościowych i jakościowych. Przechodząc do pytania dotyczącego wpływu decyzji Komisji Europejskiej na realizację Programu zwrócił uwagę, że Rząd Polski nie jest tutaj bezpośrednią stroną sporu, a są nią poszczególne województwa i samorządy, które podjęły uchwały dotyczące stref wolnych od LGBT. Zapewnił, że Polski Rząd jest zaangażowany w wyjaśnienie zaistniałej sytuacji. Jednocześnie poinformował, że na dzień dzisiejszy nie podjęto wobec Polski jakichkolwiek działań, które wiązałyby się z blokowaniem certyfikacji, zawieszaniem płatności, czy brakiem możliwości zmiany Programu. Zwrócił uwagę, że kilka dni temu została wydana pozytywna decyzja

w zakresie REACT-UE, co wiąże się z dodatkowymi środkami finansowymi w ramach Programu. Tym samym, zaistniała sytuacja nie ma bezpośredniego wpływu na program krajowy. Zauważył, że stawiane zarzuty dotyczą nieprzestrzegania zasady niedyskryminacji, nie zaś kwestii funduszkowych. Podkreślił przy tym, że Komisja prosi wyłącznie o wyjaśnienia, nie wchodząc przy tym na ścieżkę formalną, gdyż w jej opinii Polska w sposób niewystarczający odniosła się do zadanych przez nią pytań. W tym miejscu zwrócił się do przedstawicielek Komisji Europejskiej z prośbą o uzupełnienie.

Pani Cinzia Masina potwierdziła słowa przedmówcy. Wskazała, że do Polski zwrócono się z prośbą o złożenie stosownych wyjaśnień, jednak nadesłana odpowiedź okazała się niewystarczająca. Na tej podstawie Komisja stwierdziła, że ze strony Polski brak jest wystarczająco wysokiego poziomu współpracy, a co za tym idzie dotychczasowa współpraca nie spełnia założeń traktatu. Tym samym, wystosowano formalną notyfikację, w oparciu o którą zwrócono się do Polski z prośbą o dodatkowe wyjaśnienia. Potwierdziła, że Komisja otrzymała już odpowiedź od strony Polskiej, jednak nie zna jeszcze jej szczegółów, gdyż na obecnym etapie stanowi ona przedmiot pogłębionej analizy. Podkreśliła, że w obecnej sytuacji nie ma jeszcze mowy o pełnym naruszeniu, jednak poczyniono pierwszy krok na drodze formalnej procedury. Kontynuując zgodziła się ze stwierdzeniem, że zmiany w ramach REACT-EU zostały zatwierdzone, jednak zasygnalizowała, że powyższe nie zwalnia Polski z respektowania zasady braku dyskryminacji. Wyjaśniła, że jeśli Komisja dysponuje wiedzą na temat dyskryminacyjnych praktyk, to jest zobowiązana zbadać każdy tego rodzaju przypadek, co wynika z obowiązujących ją procedur, w tym przyjętego systemu kontroli. Poinformowała, że obecnie brak jest podstaw do tego by zawieszać wydatki lub certyfikację, jednak jeśli sytuacja się zmieni, to konsekwencje zostaną wyciągnięte ponieważ zadaniem Komisji jest między innymi ochrona budżetu Unii Europejskiej. Przechodząc do prezentacji pana Mikulca zwróciła uwagę, że tempo szkoleń dla nauczycieli powinno zostać zwiększone. Wyraziła nadzieję, że zdobyta w ten sposób wiedza okaże się przydatna również w przyszłości, w innych niż pandemiczne okolicznościach. Kończąc swoją wypowiedź z aprobatą odniosła się do postępu prac, bardzo wysokiego poziomu kontraktacji i certyfikacji.

Pan Piotr Krasuski podziękował za uzupełnienie. Następnie ponownie zaznaczył, że zaistniała sytuacja nie ma obecnie negatywnego przełożenia na Program. Kontynuując poprosił przedstawicielkę Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości o odniesienie się do pozostałych pytań. Wskazał również, że kolejną osobą, która zabierze głos będzie pani Elżbieta Wielg, która poprosiła o głos za pośrednictwem chat.

Pani Edyta Sznajder (Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości) odnosząc się do pytania pani Lelińskiej dotyczącego wsparcia szkoleniowego poinformowała, że szkolenia będą realizowane do końca września i nie jest przewidywane wydłużenie tego terminu. Przyznała, że może zdarzyć się, że kwoty ostatecznego rozliczenia będą

niższe niż zakładane między innymi ze względu na ceny szkoleń. Wskazała również, że ostateczne dane w tym zakresie powinny być znane w październiku.

Pani Elżbieta Wielg (Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”) odnosząc się do prezentacji pana Mikulca zwróciła uwagę, że w kwestii szkolenia nauczycieli, padła liczba 32 tysięcy nauczycieli, którzy zostaną objęci szkoleniem. Poprosiła o wyjaśnienie, czy wskazana liczba maksymalnie wyczerpuje potrzeby, które zostały zgłoszone. Jeśli nie i jest to jedynie pewien wycinek zgłoszonych potrzeb, to czy w ramach oszczędności istnieje możliwość objęcia szkoleniami wszystkich nauczycieli, którzy są zainteresowani realizacją tego typu szkoleń.

Pan Piotr Krasuski poinformował, że ze względu na chwilową nieobecność pana Dyrektora Lewińskiego odpowiedź na wskazane pytanie zostanie udzielona w dalszej części posiedzenia.

Pani Anna Bugalska (Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych) poprosiła o informację, czy projekt dotyczący pilotaży deinstytucjonalizacji został już zakontraktowany. Zwróciła uwagę, że miał on dość napięty harmonogram - powinien rozpocząć się w sierpniu bieżącego roku, a zakończyć w październiku 2023 roku. Wyraziła zaniepokojenie, że jeśli realizacja projektu zacznie przesuwac się w czasie, to może zabraknąć czasu na jego dokończenie. Chciała tym samym uczulić na to, że jest to bardzo ważny projekt, dotyczący około 150 osób, które mają szansę na niezależne życie i przejście z instytucji całodobowych do życia w społeczności lokalnej. Zapytała również, czy istnieje ryzyko, że projekt będzie musiał zostać skrócony. Podkreśliła, że nie chciałaby, żeby z jakiegoś powodu etap końcowy projektu, który przewiduje pracę z człowiekiem został jakoś dramatycznie skrócony ze względu na potrzebę zakończenia projektu.

Pan Piotr Krasuski w drodze uzupełnienia zauważył, że omawiany projekt jest ważny także, a może nawet przede wszystkim, ze względu na to, że miał pomóc wytworzyć model, który samorządy będą mogły samodzielnie stosować jako wypełnienie strategii zmiany, czyli przejścia od opieki instytucjonalnej do środowiskowej.

Pani Marlena Kończak (Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej) zapewniła, że świadomość ważności tego projektu jest po wszystkich stronach, zarówno po stronie Departamentu, który jako lider będzie realizował ten projekt, jak również po stronie instytucji pośredniczącej. Wyjaśniła, że aktualnie projekt znajduje na etapie oceny, gdyż dłużej niż pierwotnie zakładano trwał wybór partnerów. Wskazała, że doszło również do pewnych przesunień wynikających ze zmian organizacyjnych spowodowanych przejściem instytucji pośredniczącej z jednego, do drugiego resortu. Niemniej zapewniła, że nic nie stoi na przeszkodzie, aby projekt został przyjęty do realizacji w październiku. Jednocześnie poinformowała, że harmonogram projektu nie jest w żaden sposób zagrożony. Wskazała również, że resort pozostaje w stałym kontakcie z Regionalnymi Ośrodkami Polityki Społecznej, które na bieżąco monitorują postępy tego projektu.

Pani Aleksandra Wąsik (Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych) w nawiązaniu do wspomnianych szkoleń dla nauczycieli zapytała, jakie projekty związane z edukacją zdalną są aktualnie realizowane. Wskazała, że chodzi o konkretne dane dla konkretnych projektów, to jest zestawienie do jakich grup docelowych są kierowane i dla jakiej liczby nauczycieli są obecnie realizowane.

Pan Piotr Krasuski poinformował, że również to pytanie zostanie przekazane aktualnie nieobecnemu Dyrektorowi Lewińskiemu.

Pan Przemysław Żydok (On Inclusion 14-20, Fundacja Aktywizacja) poprosił o przybliżenie, jak wygląda mechanizm zagwarantowania oszczędności, zagwarantowania nadwyżki alokacji, która na koniec skumuluje się z oszczędnościami. Zapytał, czy z góry wiadomo, że w pewnych obszarach wygenerowane zostaną oszczędności oraz kto planuje ich rozdysponowanie – instytucja pośrednicząca, czy Instytucja Zarządzająca. Poprosił również o wyjaśnienie, czy mechanizm ten bazuje na bardzo konkretnych realnych wyliczeniach z każdego działania, czy jest to wyłącznie estymacja, która będzie jeszcze wyrównywana.

Pan Piotr Krasuski wyjaśnił, że co do zasady kontraktuje się więcej po to, żeby finalnie osiągnąć cel na poziomie 100% wiedząc, że średnio w Programie każda zakontraktowana kwota daje zwrot około 8,5% niewydatkowanych środków, wykazanych jako oszczędności. Doprecyzował, że zarządzanie ma miejsce na poziomie osi priorytetowych - a jeżeli na osiach nie jest możliwe osiągnięcie poziomu 100% - to na całym Programie. Jednocześnie wskazał, że zonglowanie oszczędnościami i nadkontraktacją na poziomie całego Programu wymaga jego zmiany, a co za tym idzie decyzji Komisji Europejskiej. Podkreślił, że Instytucja Zarządzająca skupia się na zarządzaniu z poziomu osi priorytetowych. Następnie wyjaśnił, że zebrane w ten sposób oszczędności, są wydatkowane na poziomie całej osi priorytetowej. Z tego względu zarządzanie tymi środkami odbywa się z poziomu Instytucji Zarządzającej, nie zaś instytucji pośredniczących. W tym miejscu zasygnalizował, że każdorazowe przekroczenie alokacji, zawarcie umów na więcej niż 100% wymaga zgody Ministerstwa Finansów, o którą wnioskuje Instytucja Zarządzająca. Przypomniał, że nadkontraktowanie stanowi ryzyko dla budżetu państwa. Po pierwsze z powodu tego, że finalny brak oszczędności powoduje, że nadwyżka wydatków musi zostać z niego pokryta. Po drugie, gdyż nadkontraktacja w danym roku powoduje zwiększenie wydatków budżetu państwa ze względu na to, że refundacja wydatków jest odsunięta w czasie o 2-3 lata. Z tego względu Ministerstwo Finansów na bieżąco monitoruje poziom kontraktacji zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym. Jako przykład podał sytuację pandemi, w trakcie której Ministerstwo Finansów wyrażało zgodę na nadkontraktację, ale wyłącznie w zakresie działań, czy też projektów przeciwdziałających pandemii i jej skutkom.

Pan Przemysław Żydok w obliczu otrzymanych wyjaśnień zaapelował, aby w przypadku Działania 1.5, które nie będzie kontynuowane z poziomu programu

krajowego zadbać o to, by oszczędności wygenerowane w trakcie jego realizacji zostały skonsumowane przez to Działanie. Zwrócił uwagę, że powyższe jest istotne z punktu widzenia środowiska osób z niepełnosprawnościami, organizacji pozarządowych oraz agencji zatrudnienia, które w tym obszarze działają. Jednocześnie zasugerował przedłużenie tego działania o 6 miesięcy.

Pan Piotr Krasuski odniósł się do końcowego pytania, czyli do możliwości przedłużenia okresu realizacji Działania 1.5 do końca 2023 roku. Poinformował, że nie ma takiej możliwości ze względu na czas potrzebny na rozliczenie projektów i złożenie deklaracji wydatków do Komisji Europejskiej. Wyjaśnił, że na rozliczenie potrzeba około 3-4 miesięcy, a więc projekty powinny kończyć się późnym latem lub wczesną jesienią 2023 roku. Jednocześnie odnosząc się do sposobu zagospodarowania wygenerowanych oszczędności stwierdził, że w jego opinii tego rodzaju decyzja zapadła i jest realizowana, ponieważ wyrażono zgodę na zwiększenie alokacji, łącznej kontraktacji dla Działania 1.5, ponad kwotę przewidzianą pierwotnie w regulaminie konkursu. Podsumowując wskazał, że czas realizacji projektów nie może być dłuższy, ale może być ich więcej i w ten sposób wyznaczony cel powinien zostać osiągnięty na poziomie około 100%. Podkreślił, że za zgodą Instytucji Zarządzającej wszystkie projekty w Działaniu 1.5, które uzyskały pozytywną ocenę mogły otrzymać dofinansowanie.

Pani Aneta Sobotka (Komisja Europejska) odniosła się do kwestii dotyczących edukacji i szkoleń dla nauczycieli. Zwróciła uwagę, że rozmawiając o potrzebach w tym obszarze należy mieć na względzie szerszy kontekst. Zdaniem pani Sobotki nie można koncentrować się wyłącznie na Programie Operacyjnym Wiedza, Edukacja i Rozwój i jego następcy, ponieważ także w Krajowym Planie Odbudowy przewidziano znaczące środki na szkolenia dla nauczycieli oraz sprzęt dla szkół. Kontynuując przypominała, że na prośbę Komisji opracowany został mapping interwencji planowanych z różnych środków dotyczących zdalnego kształcenia i umiejętności cyfrowych nauczycieli. Wyraziła nadzieję, że Ministerstwo Edukacji i Nauki zaktualizuje wspomniany materiał i przekaże go również do wiadomości członków Komitetu Monitorującego.

Pani Małgorzata Lelińska za pośrednictwem chat poparła propozycję pani Anety Sobotki.

Pan Piotr Krasuski zapewnił, że również tę sugestię przekaże panu Dyrektorowi Lewińskiemu. Wobec braku dalszych głosów w dyskusji zaproponował przejście do kolejnego punktu porządku obrad.

2. Stan prac nad programem Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego

Pan Piotr Krasuski omówił stan prac nad programem Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego” (prezentacja stanowi załącznik numer 5 do protokołu).

Pani Małgorzata Lelińska w pierwszej kolejności zapytała, ile jest czasu na zatwierdzenie lub dyskusję na temat Programu od momentu jego przekazania do

Komisji Europejskiej. Wyjaśniła, że celem pytania jest określenie przybliżonych ram czasowych, w których możliwe będzie uruchomienie faktycznego wsparcia, czyli ogłoszenie konkursu, jego rozstrzygnięcie oraz przekazanie środków do beneficjentów. Następnie poprosiła o przesłanie linków do wszystkich zatwierdzonych i formalnie funkcjonujących dokumentów dotyczących warunków ex- ante. Odniosła się również do warunku 4.2, który spełnia krajowe ramy strategiczne na rzecz równouprawnienia płci. Zasugerowała, że dobrą praktyką byłoby w tym przypadku omówienie tego materiału na forum działającej przy Programie Operacyjnym Wiedza, Edukacja i Rozwój Grupy roboczej do spraw zasady równości szans kobiet i mężczyzn dla funduszy unijnych na lata 2014-2020. Zwróciła uwagę, że o ile dobrze pamięta, to materiał ten nie był przedmiotem prac wspomnianej grupy, a w jej opinii byłoby to zasadne.

Pan Piotr Krasuski w pierwszej kolejności odniósł się do pytania dotyczącego czasu potrzebnego na dyskusję i zatwierdzenie Programu. Wyjaśnił, że czas, w którym Komisja musi wydać stosowną decyzję przewiduje rozporządzenie. Jednocześnie stwierdził, że mechanizm czasu nie jest mechanizmem istotnym, a wręcz bezskutecznym, gdyż wystarczy, że Komisja zada pytanie lub poprosi o wyjaśnienie jakiejś kwestii i zostaje on wstrzymany do chwili przekazania do Komisji stosownej informacji zwrotnej. Podkreślił przy tym, że czas ten nie jest limitowany. Wskazał, że długość negocjacji po formalnym przekazaniu Programu, zależy od skuteczności dialogu nieformalnego – im więcej kwestii uda się wyjaśnić na etapie dialogu nieformalnego, tym mniej ich będzie na etapie formalnych negocjacji. Następnie poinformował, że w jego opinii negocjacje potrwać około 9 miesięcy, czyli do trzeciego kwartału 2022 roku. Podkreślił przy tym, że Instytucja Zarządzająca nie musi czekać na zgodę Komisji, żeby Program uruchomić, gdyż data kwalifikowalności wydatków może być retrospektywna. Należy jednak mieć na uwadze, że uruchamiane działania nie mogą kolidować, nie mogą być niezgodne z ustaleniami, które mogą zapaść później. W tym miejscu zasygnalizował, że w odniesieniu do programu krajowego nie ma pilnej potrzeby jego uruchomienia ponieważ w dalszym ciągu dostępne są środki z bieżącej perspektywy i nadal uruchamiane są działania z zakresu jej oddziaływania. Przechodząc do prośby o przekazanie linków do dokumentów potwierdził, że zostaną one przekazane. Zaznaczył jednak, że poszczególne dokumenty znajdują się na różnych etapach przygotowania, jedne zostały już formalnie przyjęte, a inne są w dalszym ciągu wyłącznie projektami, które również znajdują się na różnych etapach przygotowania. Poinformował, że dokumentami, które zostały na dzień dzisiejszy przyjęte są na pewno: Strategia na rzecz mniejszości romskiej, Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy oraz Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030. Z kolei Krajowy Plan na Rzecz Równego Traktowania jest już projektem o charakterze publicznym, podobnie jak Krajowy Plan Ubóstwa. Oba dokumenty przeszły etap konsultacji społecznych. Natomiast dokument „Zdrowa Przyszłość” nie ujrzał jeszcze światła dziennego. Przechodząc do uwagi dotyczącej warunku podstawowego 4.2 (Krajowe ramy strategiczne na rzecz równouprawnienia płci) podkreślił jej trawność. Wyjaśnił, że jest to istotnie warunek, które na dzień dzisiejszy nie został spełniony i w stosunku do którego

Komisja wyraziła oczekiwanie, że dokument ten zostanie w szerszym stopniu skonsultowany z przedstawicielami partnerów społecznych – związkami zawodowymi i przedstawicielami pracodawców. Tym samym potwierdził, że dokument powróci na etap konsultacji. W tym miejscu nadmienił, że był on przekazywany do Rady Dialogu Społecznego, która pozostawiła go bez uwag. Następnie wyraził wątpliwość, czy forum grupy roboczej, o której wspomniała pani Lelińska jest najlepszym forum do jego omawiania z uwagi na fakt, że jego zakres znacząco wykracza poza kwestie funduszowe.

Pani Cinzia Masina potwierdziła, że aktualnie trwają dyskusje na poziomie partnerstwa, jednak uważa, że członkowie Komitetu Monitorującego powinni być zaniepokojeni zaistniałą sytuacją i zabrać głos w sprawie rekomendacji dla Polski, tego w jaki sposób Polska spełni cele z Porto - w szczególności ten, który związany jest z aktywnym szkoleniem osób dorosłych. Wskazała, że Komisji zależy między innymi na otrzymaniu odpowiedzi na pytanie, jaki udział w rynku pracy, wyzwaniach społecznych będzie miał Fundusz Sprawiedliwej Transformacji. Zachęciła również członków Komitetu do wypowiadania się w tym temacie. Kontynuując przedstawiła bieżącą informację na temat stanu poszczególnych obszarów. Poinformowała, że w kontekście ubóstwa trwają aktualnie wewnętrzne konsultacje w strukturach Komisji. W kontekście sytuacji mniejszości romskiej niebawem się one rozpoczną. Natomiast w zakresie równości szans odbyło się niedawno bardzo owocne spotkanie z Ministerstwem Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, podczas którego stwierdzono, że warunek podstawowy nie został wypełniony. Niemniej określono dla Ministerstwa konkretny plan naprawczy, który ma poprawić sytuację dotyczącą tego warunku. Podkreśliła, że szczególnie istotne w tym kontekście jest zwiększenie koncentracji na zapewnieniu udziału partnerów społecznych, organizacji pozarządowych oraz partnerów równościowych w procesie projektowania, wdrażania i monitorowania strategicznych programów, takich jak Narodowy Program dla Równego Traktowania. W tym miejscu ponownie zachęciła członków Komitetu do aktywnego wyrażania swoich opinii. Jednocześnie zasygnalizowała, że bardzo ważne jest to, żeby Komisja mogła w sposób pozytywny ocenić poziom zaangażowania partnerów społecznych w prowadzone prace. Wskazała, że oceniane są również horyzontalne warunki podstawowe. Przypomniała, że warunek podstawowy horyzontalny z definicji wpływa na wszystkie wydatki, wszystkich programów danego programu. Na tej podstawie stwierdziła, że do czasu spełnienia wymaganych warunków podstawowych przewidziane środki nie zostaną wypłacone. Niemniej zauważyła, że aktualnie w dyspozycji są jeszcze środki bieżącej perspektywy więc nie ma potrzeby mieszania ze sobą różnych problemów i można skupić się na realizacji obecnego programu. Podkreśliła również, że Komisja stara się w sposób maksymalny wykorzystać dialog nieformalny tak, aby ścieżka formalna przebiegała możliwie szybko i sprawnie.

Pani Anna Bugalska przesłała na chacie informację, że Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu został przyjęty przez Radę

Ministrów 17 sierpnia 2021 roku. Załączyła również link do przedmiotowego dokumentu: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20210000843/O/M20210843.pdf>

Pani Aneta Sobotka przesłała za pośrednictwem chat link do sprawozdania z konsultacji publicznych Krajowego Programu Działań na rzecz Równego Traktowania: <https://www.gov.pl/web/rownetraktowanie/krajowy-program-dzialan-na-rzecz-rownego-traktowania> Następnie w uzupełnieniu do wypowiedzi przedmówczyni zapytała, kiedy do Komisji przesłane zostaną dokumenty związane ze spełnieniem warunku dotyczącego obszaru zdrowia. Potwierdziła również, że w pierwszej kolejności Komisja będzie w stanie odnieść się do warunku dotyczącego włączenia społecznego i ograniczenia ubóstwa, następnie warunku dotyczącego integracji Romów oraz tego dotyczącego systemu kształcenia i szkolenia na wszystkich szczeblach.

Pan Piotr Krasuski w uzupełnieniu do swojej poprzedniej wypowiedzi poinformował, że zgodnie z rozporządzeniem Komisja powinna wydać decyzję względem Programu w przeciągu 5 miesięcy liczonych od daty formalnego przedłożenia go do oceny. Jednocześnie w ciągu 3 miesięcy powinna przedstawić swoje uwagi. W tym miejscu ponownie podkreślił, że wskazane terminy nie mają większego znaczenia, ze względu na mechanizm zatrzymywania zegara. Następnie powracając do kwestii transferu zaproponował, że jeśli będzie taka wola ze strony Komitetu to Instytucja Zarządzająca może w jakiejś formie przedstawić swoje argumenty w tym zakresie. Kontynuując zwrócił uwagę na parametry, które z jego punktu widzenia są w tym temacie istotne. Kwestię celów z Porto, czyli celów Europejskiego Filaru Praw Socjalnych, które do tej pory nie zostały zdezagregowane na poziom państw członkowskich. Podkreślił, że podejmowane są działania mające na celu pokazanie postępu, który zostanie osiągnięty, tej drogi do celów Europejskiego Filaru Praw Socjalnych przy nakładach, które zostały zaproponowane. Jednocześnie, w opinii pana Krasuskiego zwiększanie tych nakładów może mieć wpływ na trzy kwestie. Po pierwsze, pewne ryzyko absorpcyjne. Wyjaśnił, że istnieją pewne granice, których przekroczenie nakładami spowoduje pewną degradację na rynku określonych usług. Po drugie, kwestia CSR-ów, które wskazują, w co powinniśmy inwestować i w jakim zakresie. Po trzecie i prawdopodobnie najważniejsze, makroekonomiczne wskaźniki, które stanowią dla instytucji punkt odniesienia. Wskazał, że na tej podstawie, na potrzeby dialogu z Komisją przygotowane zostało zestawienie dotyczącego tego, jak alokacje przewidziane w perspektywie 2021-2027, mają się do alokacji z okresu, który się kończy. Z zaskoczeniem odnotował, że praktycznie we wszystkich obszarach wystąpiły około 130-140 procentowe wzrosty. Poinformował, że redukcją objęty zostanie natomiast obszar rynku pracy, w którym sytuacja jest tak dobra, że w opinii Instytucji Zarządzającej nie ma możliwości, żeby ten sektor przyjął więcej środków i żeby zostały one rozsądnie wydane przy tak niskim bezrobociu i jednocześnie zwiększającej się mobilności na rynku pracy. Podobnie wygląda sytuacja w obszarze szkolnictwa wyższego, gdzie już pewna redukcja została dokonana, a gdzie będzie w dalszym ciągu kontynuowana na wniosek Komisji. W tym miejscu ponownie zaproponował, że jeśli jest taka potrzeba ze strony członków Komitetu, to Instytucja

Zarządzająca może zebrać i zaprezentować swoje argumenty w tym zakresie. Następnie odnotował potwierdzenie zainteresowania dyskusją w tym temacie ze strony przedstawicielki Konfederacji Lewiatan. W obliczu powyższego zapowiedział, że gdy będzie już znany harmonogram spotkań politycznych, to zorganizowane zostanie spotkanie dla osób zainteresowanych tą tematyką.

3. Zmiana Rocznego Planu Działania na 2021 rok dla Osi I PO WER (Wojewódzki Urząd Pracy w Rzeszowie)

Pan Piotr Krasuski rozpoczął od sprostowania jednej ze swoich wcześniejszych wypowiedzi, którą uznał za nieprecyzyjną. Wyjaśnił, że w odniesieniu do pytania pana Przemysława Żydoka stwierdził, że w Działaniu 1.5 wszystkie projekty, które uzyskały pozytywną ocenę otrzymają dofinansowanie, co niestety nie jest prawdą. Sprostował, że w przypadku tego Działania pierwotna alokacja (150 milionów złotych) została zwiększona o 13% (20 milionów złotych), a więc do 170 milionów i w ten sposób zdefiniowano więcej projektów. Wskazał, że były to wszystkie projekty, w przypadku których pozytywnie rozpatrzono protesty. Natomiast instytucja nie dysponuje dostatecznie dużą pulą wolnych środków, żeby dofinansować wszystkie projekty. Wobec braku uwag ze strony gremium do przedstawionego sprostowania zaproponował przejście do realizacji kolejnego punktu porządku obrad.

Pan Łukasz Mikulec omówił zmianę Rocznego Planu Działania na 2021 rok dla Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Rzeszowie (prezentacja stanowi załącznik numer 6 do protokołu).

Wobec braku głosów w dyskusji **pan Piotr Krasuski** zaproponował przejście do procedury głosowania nad uchwałą w sprawie zatwierdzenia zmian w Rocznym Planie Działania na 2021 rok dla I Osi Priorytetowej Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2012-2020, opracowanym przez Wojewódzki Urząd Pracy w Rzeszowie. W głosowaniu wzięły udział 33 osoby. Oddano 33 ważne głosy, w tym 31 głosów „za” przyjęciem uchwały oraz 2 głosy „wstrzymujące się”. Tym samym uchwała numer 363 została podjęta.

4. Ocena ex ante instrumentów finansowych w obszarze samozatrudnienia ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego

Pan Jan Szczucki (Imapp Consulting Sp. z o.o.) oraz **pan Henryk Kalinowski** (Konsorcjum Policy & Action Group Uniconsult Sp. z o.o.) zaprezentowali wyniki badania ewaluacyjnego pod tytułem „Ocena ex ante instrumentów finansowych w obszarze samozatrudnienia ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego” (prezentacja stanowi załącznik numer 7 do protokołu).

Pani Aneta Sobotka oceniła prezentację jako bardzo ciekawą i zakomunikowała, że zgadza się z rekomendacjami choć wnioski są przygnębiające. Następnie poprosiła o wyjaśnienie dwóch kwestii. Wyraziła zaniepokojenie, że skoro dotacje często trafiały do osób niemających problemów z zatrudnieniem, to nie stosowano żadnego kryterium

dotyczącego wcześniejszego statusu takiej osoby. Rozwijając myśl zapytała, czy wystarczyło, że taka osoba zrezygnowała z pracy i zarejestrowała się jako bezrobotna, a wtedy od razu mogła się ubiegać o wsparcie. Zasugerowała, że łatwo można ten problem rozwiązać poprzez wprowadzenie dodatkowego kryterium. Następnie w odniesieniu do toczących się prac nad nowymi programami operacyjnymi zwróciła uwagę, że jej zdaniem wsparcie dla przedsiębiorczości jest zapewniane także przez Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego. Stwierdziła, że tam wsparcie połączone jest z inteligentnymi specjalizacjami i ma nieco inny charakter, jednak planując działania w przyszłej perspektywie należy mieć na względzie konieczność rozróżnienia tego, co będzie finansowane z danego Funduszu.

Pan Henryk Kalinowski potwierdził, że nie ma ścisłych wymogów dotyczących wcześniejszej sytuacji na rynku pracy uczestników programów. Poinformował, że weryfikowane było wyłącznie to, czy dana osoba nie prowadziła w danym okresie działalności gospodarczej. Powyższe miało na celu uniknięcie sytuacji, w której ktoś przerywał jedną działalność, aby założyć kolejną. Podkreślił, że żaden zapis nie wymagał sprawdzenia, czy dana osoba nie zwolniła się z pracy, czy też przez dłuższy czas bez niej pozostawała. Wyjaśnił, że wsparcie dotacyjne w urzędach pracy, nawet to nie finansowane ze środków europejskich, nie posiada obecnie większych obostrzeń.

Pan Jan Szczucki potwierdził, że w latach 2014-2020 widoczne było zjawisko, które wskazywało na to, że części potencjalnych pożyczkobiorców łatwiej było udać się po normalną pożyczkę w ramach regionalnego programu operacyjnego, w której nie było żadnych dodatkowych warunków i której oprocentowanie znajdowało się na dość korzystnym poziomie. Jednak w jego opinii, wskazany problem zniknie, czy też zostanie naturalnie rozwiązany ze względu na planowane poszerzenie zakresu pożyczek z Europejskiego Funduszu Społecznego.

Pan Piotr Krasuski dodał, że należy pamiętać o tym, że w istotnej części wsparcia Europejskiego Funduszu Społecznego dla rynku pracy, w tym właśnie w samozatrudnieniu opieramy się o instytucje rynku pracy, publiczne służby zatrudnienia, które działają w oparciu o przepisy prawa. Stwarza to pewien dylemat ponieważ wpływ Instytucji Zarządzającej na ustawę o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, która reguluje zasady udzielania wsparcia, jest mocno ograniczony. Stąd trudno określić na ile rozróżniać wsparcie projektowe od tego poza projektowego, którego udziela Fundusz Pracy. Wskazał, że z jednej strony instytucji zależy na tym, żeby podejście było w miarę jednolite i proste dla odbiorcy, który niekoniecznie może czuć różnicę pomiędzy tym, że ktoś jest finansowany z Europejskiego Funduszu Społecznego, a ktoś ze środków krajowych i że dzieje się to na odrębnych zasadach. Wskazał, że zgadzając się z rekomendacjami, przystąpiono do pracy nad kolejnym okresem programowania. Jako przykład podał program „Wsparcie w starcie, w którym planuje się szerokie udostępnienie możliwości akcji pożyczkowej dla osób pracujących. Natomiast, aby odbywało się to w tym samym kierunku, co

dotychczas, czyli przez urzędy pracy, które przekierowują do pośrednika finansowego wymagana jest zmiana ustawy. Poinformował, że tego rodzaju zmianę udało się uzgodnić z instytucją pośredniczącą. Wskazał przy tym, że należy pamiętać, że stosowanie kryteriów w przypadku wskazanego trybu pozakonkursowego będzie dywersyfikować i różnicować zasady udzielania wsparcia, co dla uczestników tego systemu będzie trudne.

Pani Elżbieta Wielg poprosiła o uszczegółowienie dotyczące rekomendacji numer 3. Wskazała, że w rekomendacji zawarte zostało sformułowanie o potrzebie zapewniania bardzo szerokiego dostępu do doradztwa indywidualnego. W prezentacji z kolei była mowa o tym, że powodem, dla którego nie korzystano z tej formy wsparcia, czyli indywidualnego doradztwa była kwestia VAT-u. Zapytała, czy w związku z tym w raporcie zaproponowano jakieś rozwiązanie tej sytuacji. Następnie odniosła się do badanej grupy, która zrezygnowała z pracy i skorzystała ze wsparcia pytając czy w raporcie podjęto próbę zbadania albo uszczegółowienia powodu, dla którego ci pracownicy rezygnowali z nawiązania stosunku pracy i przechodzili na przedsiębiorczość indywidualną. Zasugerowała, że być może powodem było to, że posiadali oni informację, że firma będzie zwalniała pracowników lub że posiadane przez danego pracownika kwalifikacje nie będą już dla tej firmy atrakcyjne.

Pan Henryk Kalinowski wyjaśnił, że dociekanie powodów rozwiązania stosunku pracy z poprzednim pracodawcą nie było przedmiotem tego badania. Podkreślił, że koncentrowało się ono na ich sytuacji na rynku pracy, na tym czy pracowali, czy jednak byli bez pracy, natomiast nie dopytywano o bardziej szczegółowe kwestie. Jednocześnie wskazał, że czasem podczas wywiadów indywidualnych poruszane były takie szczegóły, ale w żadnym razie nie można tego uznać za reprezentatywną grupę. Zdradził, że raczej były to przypadki przemyślanych decyzji, osób korzystających ze wsparcia w ramach swojej ścieżki zawodowej. Z kolei w temacie problemów z rozliczeniem podatku VAT za usługi doradcze wskazał, że wie jedynie, że kwestia ta była niedawno rozpatrywana, ale nie ma informacji, w jaki sposób ta sprawa się zakończyła i czy udało się znaleźć jakieś rozwiązanie.

Pan Piotr Krasuski z przykrością poinformował, że kwestia kwalifikowalności VAT-u od dłuższego czasu nie znajduje szczęśliwego rozwiązania. Wskazał, że najbardziej problematyczne w tej sprawie jest to, że z jednej strony jest to kwestia kwalifikowalności i Europejskiego Funduszu Społecznego, która uniemożliwia finansowanie kosztów podatku VAT jeżeli jest on odzyskiwalny. Z drugiej strony, są to przepisy dyrektywy harmonizującej VAT. Wskazał, że okresowo pojawiają się jakieś przebłyski nadziei w postaci orzecznictwa organów skarbowych w kwestii naliczania VAT-u, ale interpretacji generalnej na ten moment nie ma.

Pani Elżbieta Wielg zwróciła uwagę, że przeżywalność firm znajdowałaby się na innym poziomie, gdyby można było z tego doradztwa korzystać. Badanie wykazuje natomiast, że ta przeżywalność w tej grupie jest bardzo niska. Wskazała, że osoby, które były już

kiedyś zatrudnione mają większe doświadczenie i umiejętność poruszania się w zatrudnieniu, natomiast w przypadku osób biernych zawodowo te umiejętności albo są znikome, albo ich w ogóle nie ma. Mając na względzie powyższe wyraziła obawę, że w takiej sytuacji ta rekomendacja będzie miała charakter wyłącznie pozorny.

Pani Aleksandra Dmitriuk (Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej) poinformowała, że aktualnie rozważana jest kwestia świadczenia usług doradczych z wykorzystaniem Bazy Usług Rozwojowych. Wy tłumaczyła, że w tym właśnie systemie problem VAT-u nie istnieje, ponieważ kiedy przedsiębiorca sam korzysta z usług doradczych, częściowo dofinansowanych, nie dochodzi do świadczenia usługi opodatkowanej przez beneficjenta. Dzięki temu problem VAT-u nie zachodzi. Z tego względu najbardziej właściwym kierunkiem jest sama zmiana systemu wdrażania usług doradztwa w ramach projektów Europejskiego Funduszu Społecznego

Pan Marcin Tumanow (Business Centre Club) zasugerował, że można pomyśleć o szkoleniach lub doradztwie poszkoleniowym.

Pani Małgorzata Lelińska powróciła do kwestii osób, które rezygnowały z pracy, aby rozpocząć własną działalność. Zasygnalizowała, że Komitet powinien się bardziej przyjrzeć tej sytuacji, ponieważ nie wiadomo jaka była przyczyna rezygnacji z pracy, a mogło to być na przykład zatrudnienie niskiej jakości. Z tego względu zapytała, czy podczas badania próbowano to ustalić, żeby wyciągnąć wniosek, czy efekt potencjałowej straty jest mniejszy lub większy. Jednocześnie poinformowała prelegentów, że widzi rozbieżność w przedstawionych danych, gdyż w pewnym momencie pojawia się informacja o tym, że tylko 21% respondentów nie miało wystarczających środków, żeby założyć własną działalność gospodarczą. Z kolei w dalszej części prezentacji jest mowa o tym, że bez otrzymania wsparcia mniej więcej połowa z nich by tej działalności gospodarczej nie założyła, a znaczna część założyłaby nieco później. Natomiast jedynie kilka, czy kilkanaście procent w przypadku pożyczek, tak czy inaczej by tę działalność założyło, niezależnie od tego czy to wsparcie by otrzymało, czy też nie. W obliczu braku pewności w zakresie prawidłowej interpretacji przedstawionych danych poprosiła prelegentów o przekazanie w tym zakresie stosownych wyjaśnień. Następnie odniosła się do dużej różnorodności instrumentów, które są w systemie, zarówno z Funduszu Pracy, jak i z innych źródeł. Jako przykład podała, że wsparcie na zakładanie działalności gospodarczej oferują również lokalne grupy działania. Stwierdziła, że cały system wydaje się niespójny, cechują go bardzo różne warunki pozyskania wsparcia, jego rozliczania oraz trwałości. Stwierdziła, że trudno tutaj apelować o interwencję do Instytucji Zarządzającej, nie mniej warto zająć się tym tematem, aby źródła finansowania wzajemnie się widziały i te zasady pozyskiwania wsparcia. Wskazała, że byłoby to korzystne z punktu widzenia efektywności wydatkowania środków europejskich i krajowych.

Pan Henryk Kalinowski poinformował, że przedmiotem badania nie były przyczyny rezygnacji z pracy osób biorących udział w projekcie. Jednocześnie jego intencją nie

było stwierdzenie, że jałową stratą jest zakładanie działalności przez osoby wcześniej zatrudnione, wręcz przeciwnie. Stwierdził, że w zdecydowanej większości przypadków była to zmiana na lepsze, na zapewne wyższe wynagrodzenie, czy lepsze warunki pracy. Uznał jednak, że należy uporządkować w tym zakresie system i oddzielić cele, ponieważ czym innym jest aktywizacja osoby pozostającej bez pracy, a czym innym jest poprawa sytuacji zatrudnionego. Wskazał, że nie wyklucza jednak tego drugiego celu. Określił go jako szalenie istotny i podlegający wsparciu. Zasugerował również, że narzędzia te mogłyby być mniej dotacyjne, mniej atrakcyjne dla osób, które tę pracę aktualnie mają. Następnie odniósł się do kwestii, o której wspomniała pani Lelińska. Określił ją jako nieporozumienie wynikające z niedostatecznie czytelnego zaprezentowania pozyskanych danych. Wyjaśnił, że tam, gdzie jest mowa o tym, ile procent respondentów potrzebuje środków finansowych - środków własnych, dotyczy to wszystkich osób, które zakładają działalność. Wszystkich, czyli ponad 300 tysięcy rocznie. Natomiast tam, gdzie jest mowa o tych, którzy założyliby działalność bez dotacji, czy pożyczki, wyniki oparte zostały na ankiecie, która była skierowana wyłącznie do osób, które taką dotację lub pożyczkę otrzymały. W ten sposób wyjaśnił, dlaczego wskazane dane pozornie wydają się rozbieżne. Na koniec omówił jeszcze kwestię niespójności systemu. Potwierdził, że zdają sobie sprawę, że w tym zakresie adresat nie jest prawidłowy i że wnioski z części badań są na poziomie strategicznym. Wskazał natomiast, że dotyczą one uporządkowania pewnej polityki rynku pracy, nie tylko z poziomu funduszy unijnych. Wyjaśnił, że im więcej różnic zostanie wprowadzonych, tym bardziej skomplikuje się ten system. Natomiast zgadza się, że wymaga on dosyć radykalnego uporządkowania i zdefiniowania, co i jakimi środkami powinno być osiągnięte jeśli chodzi o aktywizację osób bezrobotnych oraz pomoc osobom aktualnie pracującym w założeniu własnej działalności, przejściu na pracę na własny rachunek.

Pan Piotr Krasuski wskazał, że przyjmuje tę rekomendację o potrzebie uporządkowania różnych instrumentów w takim zakresie, w jakim rzeczywiście może mieć na nią wpływ. Doprecyzował, że w samym Europejskim Funduszu Społecznym, pomijając Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, czy Fundusze Rolne, to wsparcie na samozatrudnienie było mocno zdefragmentowane. Podkreślił, że podjęto już pewne działania, na przykład w kwestii wieku – miniona perspektywa obejmowała wsparcie osób do 30 roku życia, Program Operacyjny Wiedza, Edukacja i Rozwój powyżej 30 roku życia, a teraz całość została przeniesiona na poziom regionów. Następnie wskazał na rozróżnienie trybu – konkursowy lub pozakonkursowy, czyli przez publiczne służby zatrudnienie albo przez instytucje prywatne. Zapewnił, że Instytucja Zarządzająca stara się ograniczyć tryb realizowany przez instytucje prywatne, koncentrując wysiłki na instytucjach rynku pracy, na publicznych służbach zatrudnienia. Kontynuując poinformował o zmianach jakie są planowane w zakresie instrumentów finansowych, ponieważ do tej pory każda z instytucji tworzyła je sama sobie, w oparciu o własne kryteria i przesłanki, a w nowej perspektywie nie są planowane instrumenty na poziomie regionalnym. Podkreślił, że wszystkie instrumenty będą funkcjonowały na poziomie

krajowym, z rozszerzeniem na osoby pracujące. Wyraził nadzieję, że co najmniej na tych trzech polach koordynacja będzie skuteczniejsza, a demarkacja będzie jasna. Z przykrością stwierdził, że całego systemu nie da się przebudować.

Pan Łukasz Domagała (Regionalne Centrum Wspierania Inicjatyw Pozarządowych) odnosząc się do kwestii ujednoliceń zapytał, czy przedstawiona rekomendacja wynika z potrzeb beneficjentów tych środków finansowych, czy z systemu wdrażania i ma na celu ułatwienie ewidencjonowania efektywności polityk publicznych. Stwierdził, że patrząc z poziomu lokalnego, to te instrumenty faktycznie są zróżnicowane ale ma wątpliwość, czy rzeczywiście stanowi to przeszkodę dla osób, które chcą z tych środków skorzystać. Mając na względzie powyższe zapytał, jak została przygotowana ta rekomendacja o ujednoliceniu, co miało być głównym celem ujednolicenia oraz co jest przeszkodą na drodze tej różnorodności.

Pan Henryk Kalinowski wyjaśnił, że podczas badań zauważono trudności w wykorzystywaniu środków pożyczkowych na poziomie regionów. Wskazał, że przedstawiciele pośredników finansowych informowali, że trudność polega na dotarciu z informacją regionalną do potencjalnych odbiorców, a po drugie występuje problem wzajemnej kanibalizacji tych środków. Z tego względu ocenił, że nie było potrzeby kierowania dwóch instrumentów bardzo zbliżonych do tej samej grupy docelowej, czyli „Wsparcia w starcie” i programu regionalnego. Wyjaśnił, że kwestia ta łączy dwie perspektywy: trudność z pozyskiwaniem i wykorzystaniem środków oraz problemy z dystrybucją dostępnej alokacji. Zasugerował, że rozwiązaniem mogłaby być odpowiednia promocja. Zwrócił również uwagę na stosunek Urzędów Pracy do współpracy z pośrednikami finansowymi, których traktowano jako konkurencję. Jednocześnie wskazał, że w początkowym okresie środki możliwe do pozyskania w dotacjach Europejskiego Funduszu Społecznego były dużo większe niż w dotacjach Urzędów Pracy. Stąd też wynika omawiana rekomendacja, aby uprościć cały system i uniknąć sytuacji, w której beneficjentem będą tylko osoby bardziej zaradne, które tak bardzo nie potrzebują tego wsparcia.

Pan Piotr Krasuski poinformował, że zgodziłby się z takim wnioskiem, jeżeli rzeczywiście to wsparcie byłoby zróżnicowane pod względem formy, czy intensywności lub byłoby lepiej kierowane w zależności od potrzeb grup docelowych. Wskazał, że odnosi jednak wrażenie, że tak wcale nie jest. Zwrócił uwagę, że w 2014 roku w dotacjach z poziomu Ministerstwa zdecydowano się na zrównanie dotacji udzielanych przez Urzędy Pracy z tymi udzielanymi poza systemowo. Wskazał, że patrząc na czysto finansowe parametry: oprocentowanie, okres karencji, formę zabezpieczenia, to zabrakło tu pewnego rodzaju koordynacji. Jako przykład podał sytuację, w której w celu uzyskania kwalifikacji do lepszego instrumentu niektóre osoby potrafiły nawet przeprowadzić się do innego województwa. Kończąc swoją wypowiedź poinformował, że co do zasady przyjmuje tą rekomendację, gdyż uważa, że prace powinny iść w tym właśnie kierunku.

5. Badanie potrzeb finansowych i pozafinansowych w sektorze ekonomii społecznej oraz usług społecznych i zdrowotnych

Pan Piotr Stronkowski (Konsorcjum Policy & Action Group Uniconsult Sp. z o. o., IDEA Instytut Sp. z o.o., IDEA Fundacja Rozwoju) przedstawił prezentację dotyczącą Badania potrzeb finansowych i pozafinansowych w sektorze ekonomii społecznej oraz usług społecznych i zdrowotnych (prezentacja stanowi załącznik numer 8 do protokołu).

Pani Anna Bugalska stwierdziła, że mimo że na codzień zajmuje się ekonomią społeczną, to w prezentacji znalazło się wiele ciekawych i nowych dla niej informacji. Następnie z aprobatą odniosła się do rekomendacji, które dotyczą poszerzenia katalogu instrumentów wsparcia i wyraziła nadzieję, że to rzeczywiście będzie się działo. Zwróciła uwagę, że dominują tu głównie instrumenty, które są nastawione na bezpośredni efekt, w postaci natychmiastowego utworzenia miejsca pracy dla osoby zagrożonej wykluczeniem społecznym. Wydaje się natomiast, że nie zawsze ten efekt musi być natychmiast osiągnięty. Wskazała, że wystarczą tu pewne dotacje rozwojowe, niekoniecznie duże, ze względu na to, że większość przedsiębiorstw ma potrzeby społeczne na poziomie od 10 do 100 tysięcy. Zwróciła uwagę, że dotacja z pozoru nie związana z organizacją miejsca pracy w dłuższej perspektywie generuje takie miejsce pracy. Prowadzi bowiem do wzrostu sprzedaży, przychodu z czego pieniądze mogą być przeznaczone niekoniecznie na wygenerowanie miejsca pracy, ale na zwiększenie wymiaru zatrudnienia osób zatrudnionych na nie pełen etat. Przychód ten może być również przeznaczony na lepszej jakości działania reintegracyjne prowadzone przez to przedsiębiorstwo, takie jak wsparcie psychologiczne, czy terapeutyczne osób, które są zatrudnione w danym przedsiębiorstwie społecznym. Z tego względu zasugerowała wprowadzenie niższych bezzwrotnych dotacji, w zakresie od 10 do 50 tysięcy, dla tych przedsiębiorstw, które jeszcze nie są gotowe na sięgnięcie po pożyczkę a już kilkadziesiąt tysięcy może być dla nich impulsem rozwojowym. Jako przykład podała aktualny program Ogólnopolskiego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Socjalnych, w którym między innymi przedsiębiorstwa działające w branży turystycznej i turystyki społecznej miały szansę dostać właśnie taki zastrzyk finansowy, między innymi na poszerzenie swojej działalności w turystyce społecznej. Wskazała, że idzie o tym pieniądzu będą one mogły uruchomić pewnego rodzaju działania, które wykraczają poza sezonowość. Kontynuując zgłosiła własną rekomendację, żeby poważnie zastanowić się nad instrumentami dotacyjnymi, bezzwrotnymi w mniejszej wielkości. Doceniła także kolejne tematy poruszone w prezentacji, między innymi dane dotyczące struktury wydatków rozwojowych oraz dotyczące usług z przedsiębiorstw społecznych. Jako istotny oceniła także wątek potrzeb infrastrukturalnych. Następnie zaapelowała do Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej, żeby ten katalog instrumentów stale poszerzać i brać pod uwagę to, że te przedsiębiorstwa są w naprawdę bardzo różnej sytuacji. Na koniec wyraziła zadowolenie z rekomendacji dotyczącej instrumentów bezzwrotnych i stałym poszerzaniu katalogu instrumentów zwrotnych.

Pani Sylwia Wójcik (Związek Województw Rzeczypospolitej Polskiej) zwróciła uwagę na kwestię tworzonego i konsultowanego właśnie Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej. Wskazała, że jest w nim zapisane, że 1/5 środków z włączenia społecznego ma zostać przeznaczona na ekonomię społeczną i 60% z tego na tworzenie miejsc pracy. W tym kontekście uczuliła, że należy także pomyśleć o środkach na utrzymanie tych miejsc w sektorze. Wskazała, że tego rodzaju uwaga zostanie zgłoszona przez region. Zaproponowała, aby tam zostało jasno wpisane, że 40% środków zostanie przeznaczona na inne działania, a pozostałe 60% na tworzenie i utrzymanie miejsc w sektorze.

Pan Adam Szulczewski (Fundacja na rzecz Collegium Polonicum w Słubicach) docenił trafność wniosków zawartych w prezentacji oraz poparł spostrzeżenie pani Anny Bugalskiej dotyczące instrumentów, które pozwolą przedsiębiorstwom społecznym inwestować we własny rozwój. Wskazał, że takie rozwiązanie było możliwe w obecnej perspektywie na poziomie regionów, ale zauważa, że tylko dwa województwa zdecydowały się na wprowadzenie takiej preferencji. Zasugerował, że być może jest to sygnał, żeby z poziomu krajowego pomyśleć o zabezpieczeniu środków na zakup urządzeń, specjalistycznych maszyn i wyposażenie ogólne, gdyż aktualne wsparcie nie zawsze jest wystarczające. Kontynuując nie zgodził się z rekomendacją, aby istniejącym przedsiębiorstwom społecznym zawęzić możliwość sięgania po dotacje na tworzenie miejsc pracy. Zauważył, że jeśli istniejące przedsiębiorstwa społeczne nie będą mogły sięgnąć po te środki, to wygodniej będzie im powołać nowy podmiot, który będzie miał większe możliwości, co wiąże się z ryzykiem nagminnego omijania systemu. Stwierdził również, że narzędzia te, jeżeli chodzi o tworzenie miejsc pracy powinny być identyczne dla istniejących przedsiębiorstw społecznych, jak i dla tych nowo utworzonych.

Pan Piotr Stronkowski przyznał, że jego główna rekomendacja jest zbieżna z komentarzem pani Bugalskiej, czyli popiera rozbudowanie katalogu instrumentów zwrotnych i bezzwrotnych dla sektora ekonomii społecznej, gdyż jest to sektor bardzo zróżnicowany. W jego opinii mniejsze znaczenie ma tworzenie bardzo precyzyjnych linii demarkacyjnych między poszczególnymi instrumentami. Wskazał natomiast, że dla operatorów większe znaczenie ma możliwość swobodnego realizowania celów przy pomocy dostępnej dotacji. Odniósł się również do sugestii na temat niskich dotacji – potwierdził, że możliwe, że byłyby potrzebne i sugeruje, że warto ten temat poddać pod dyskusję, szczególnie wobec tych podmiotów ekonomii społecznej, które są słabsze i mniejsze, ale działają w jakichś wartościowych społecznie obszarach. Wyraził opinię, że rezerwa przed uruchomieniem nowych instrumentów finansowych, niezależnie od tego jakby one się nazywały bierze się z nieumiejętności precyzyjnego mierzenia korzyści społecznych, co jest problemem nie tylko Polski, ale w ogóle i sprowadza się zawsze wyłącznie do tworzenia nowych miejsc pracy. Wskazał, że na poziomie Komisji Europejskiej, czy w wielu krajach europejskich ta przedsiębiorczość społeczna definiowana jest zdecydowanie szerzej, te korzyści społeczne są definiowane szerzej i ten system wsparcia może być bardziej elastyczny. Odnosząc się z kolei do poruszonej

kwestii miejsc pracy w Krajowym Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej stwierdził, że ta proporcja 40/60 wywołuje u niego pewne obawy, choć stwierdza, że tak naprawdę jest kwestia pozostająca poza przeprowadzoną ewaluacją. Wskazał, że obawia się patologizacji działań Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej w sytuacji, w której większość działań idzie na wsparcie usług. Z drugiej strony zauważył, że sztywne określenie proporcji 40/60 może prowadzić do tego, że utrwali się model Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej, jako instytucji zajmującej się przede wszystkim obsługą dotacji. Kontynuując zgodził się z opinią pana Szulczewskiego i ocenia, że jest to temat do dyskusji zakładając, że pewnie dużą rolę grają Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej, które powinny odchodzić od bardzo automatycznego definiowania celów, a jednak też weryfikować silniej tego typu sytuacje.

Pan Łukasz Domagała odnosząc się do aspektów współpracy z biznesem jako sektorem, z którym te podmioty mogą i częściowo już współpracują zapytał, czy raport w tym obszarze porusza te kwestie i czy opracowano jakieś rekomendacje w tym zakresie. Następnie zaaprobował rekomendacje odnoszące się do dotacji inwestycyjnych na rozwój oraz wyposażenie Ośrodków Wspierania Ekonomii Społecznej. Doprecyzował, że ma na myśli takie usługi, które dotyczą procesów reintegracyjnych, ponieważ problemy przedsiębiorstw społecznych wspieranych przez Ośrodki Wspierania Ekonomii Społecznej dotyczą osób w nich pracujących. Jako przykład podał przykład osoby uzależnionej od alkoholu, która ponownie wpada w nałóg i pojawia się potrzeba instrumentów wspierających tę osobę i jej rodzinę oraz przedsiębiorstwo, ale w zakresie chwilowego zastąpienia jej innym pracownikiem. Zaznaczył, że aktualnie wsparcie dotyczy wyłącznie ustanowienia miejsca pracy w okresie początkowym.

Pan Piotr Stronkowski wspominał, że kwestia współpracy z biznesem pojawiała się, ale nie miała mocnego wydźwięku. Wskazał, że w raporcie podkreślono deficyty usług biznesowych, niedostateczne doświadczenie biznesowe doradców i potrzebę silniejszej współpracy z biznesem. Poinformował również, że rozwijana była propozycja dodatkowej usługi, akceleratora przedsiębiorczości społecznej, gdzie kładziono nacisk na konieczność silniejszej współpracy z biznesem, dla tych podmiotów, które są gotowe do pewnego skoku rozwojowego.

Pan Przemysław Żydok wygłosił odnoszący się do obu raportów komentarz dotyczący wdrażania osób z niepełnosprawnościami na rynek pracy – zarówno w Europejskim Funduszu Społecznym, ale także w politykach krajowych. Zwrócił uwagę, że projekty te, głównie polegają na tworzeniu nowych bytów, a jego zdaniem powinny wykorzystywać już istniejące miejsca pracy. Zaznaczył, że aktualnie przedsiębiorstwa mają problemy z rekrutowaniem pracowników, więc nie potrzebują kolejnych etatów, a dostosowania tych, które pozostają nieobsadzone. Zauważył, że jest milion osób z niepełnosprawnościami, w wieku aktywności zawodowej poza rynkiem pracy i dobrze było by lepiej przemyśleć też tę kwestię, czyli w jaki sposób te osoby wprowadzać, ale

na zwykły, normalny rynek pracy, tak żeby wspierały gospodarkę i już istniejące firmy. Stwierdził, że w jego opinii tej refleksji jest mało, a narzędzia, które są w Europejskim Funduszu Społecznym, głównie opierają się o publiczne służby zatrudnienia, które jedynie w niewielkim stopniu obsługują tę grupę efektywnie, a zwłaszcza nie mają narzędzi umożliwiających docieranie do osób biernych zawodowo.

Pan Piotr Krasuski podziękował przedmówcy za cenną uwagę po czym zakończył dyskusję w omawianym punkcie.

6. Badanie potrzeb finansowych przedsiębiorców w obszarze zapewnienia dostępności

Pan Maciej Gajewski (Konsorcjum Policy & Action Group Uniconsult Sp. z o. o.) i **pani Justyna Witkowska** (Imapp Consulting Sp. z o.o.) przedstawili prezentację dotyczącą badania potrzeb finansowych przedsiębiorców w obszarze zapewnienia dostępności (prezentacja stanowi załącznik numer 9 do protokołu).

Pan Przemysław Żydok dopytał, czy w rozmowach z przedsiębiorcami był brany pod uwagę fakt, że niedługo będzie wchodziła w życie dyrektywa unijna o dostępności, która będzie dotyczyła przedsiębiorców z wybranych branż.

Pan Maciej Gajewski potwierdził, że wspomniana dyrektywa wejdzie w życie w 2025 roku, ale dotyczyć będzie głównie spraw elektryczno-informatycznych, związanych z obiegiem pieniądza. Potwierdził również, że podczas badania rozmawiano na jej temat z przedsiębiorcami, jednak ze względu na to, że w 1/3 pochodzili oni z sektora usług, 1/3 handlu, a w pozostałej części produkcji, to nie wszyscy badani byli tym tematem zainteresowani. Wyjaśnił, że w przypadku branży produkcyjnej respondentem był producent wyrobów elektrycznych i on akurat był świadomy nadchodzących zmian. Natomiast wśród pozostałych respondentów brakowało świadomości w tym temacie. Jednocześnie poinformował, że badanie nie obejmowało sprawdzania stanu wiedzy respondentów w tym zakresie.

Pan Piotr Krasuski zwrócił uwagę, że cały e-commerce będzie podlegał pod tę dyrektywę i jej wdrożenie w krajowy porządek w 2025 roku. Zasygnalizował, że handel w coraz większym stopniu opiera się o sprzedaż internetową i zapewne za 4 lata ten udział będzie jeszcze większy, tym bardziej, że pandemia to przyspieszyła.

Pan Maciej Gajewski zwrócił uwagę, że możliwe, że w badaniu pojawił się błąd, gdyż w jego odczuciu powinno być więcej niż 12% inwestujących.

Pan Piotr Krasuski stwierdził, że zgadza się z tezą, że jest jeszcze niska świadomość respondentów w tym temacie.

Pani Marlena Kończak wystosowała pytanie o charakterze horyzontalnym, nie tyle dotyczącym przedmiotu samego badania, co sposobu jego organizacji. Poprosiła o wskazanie z jakimi trudnościami spotkali się ewaluatorzy podczas realizacji badań w trakcie pandemii. Poprosiła również o konkretne wskazówki dla instytucji zlecających

badania. Wskazała przy tym, że pozytywnie ocenia same badania i chciałaby skorzystać z doświadczenia ewaluatorów.

Pan Maciej Gajewski stwierdził, że badanie pana Stronkowskiego miało najmniejsze komplikacje z powodu pandemii, ponieważ etap polegający na realizacji wywiadów odbył się jeszcze przed jej wybuchem, a na jej początek przypadło analizowanie danych. Z kolei badanie dotyczące samozatrudnienia trafiło w moment, gdy pandemia była już mocno rozwinięta i rzeczywiście napotkano wtedy wiele barier przy realizacji. Wskazał, że odmienna sytuacja miała miejsce w przypadku badania dostępności, w przypadku którego na przełomie maja i czerwca bieżącego roku znacznie rozluźniły się restrykcje i panował wielki optymizm w temacie walki z covidem. Stwierdził, że bez wątpienia wszystkie te sytuacje miały wpływ na ich pracę. Oceniał, że z jednej strony generuje to mniejsze koszty, z drugiej jednak wpływa na jakość materiału badawczego. Wyznał, że praca moderatora bez możliwości spotkań na żywo jest mniej owocna z uwagi na to, że trudno jest umawiać i realizować spotkania, gdyż przedsiębiorcom łatwiej jest odmówić udziału w badaniu, nawet w ostatniej chwili kiedy nie robią tego osobiście. Stwierdził jednak, że nie widzi możliwości, w której klient zlecający badanie mógłby w jakikolwiek sposób ułatwić zadanie w takich okolicznościach, jedynie może okazać zrozumienie dla zaistniałej sytuacji.

Pan Jan Szczucki dodał, że w sytuacji wywiadu face to face istnieje możliwość pogłębienia poruszanych tematów, nawet na podstawie obserwacji miejsca pracy danego przedsiębiorcy. Potwierdza także słowa poprzednika, że jakość rozmów zdalnych jest zdecydowanie niższa, jak również trudniejsza w realizacji, czy nawet doprowadzenia do skutku.

Pan Maciej Gajewski zaapelował o wyrozumiałość i dawanie więcej czasu na wykonanie tych zleceń, gdyż w obliczu pandemii są one bardziej czasochłonne.

Pan Piotr Krasuski podziękował prelegentom za wyjaśnienia po czym zakończył dyskusję w omawianym punkcie.

7. Sprawy różne

Pan Piotr Krasuski rozpoczął od poruszenia kwestii, które przed posiedzeniem zgłosiła pani Małgorzata Lelińska. Wskazał, że przekazane pytania dotyczyły konkursów na wdrażanie rekomendacji Sektorowych Rad do spraw Kompetencji zarówno tych covidowych - nadzwyczajnych, jak i działań standardowych. Odnosząc się do działań covidowych wspomniał, że w porannej prezentacji w sposób wyczerpujący przedstawiono stan wykorzystania środków zatem obecnie nie będzie do tego wracał. Przechodząc do kwestii sektorowych poinformował, że z trzeciej rundy pierwszego konkursu zakończył się jeden projekt dla sektora turystyki, w którym wykorzystano prawie 100% otrzymanego wsparcia. Wskazał, że pozostało jedynie około 5 tysięcy złotych oszczędności. Poinformował również, że obecnie udzielane jest wsparcie dla 12 sektorów: budownictwa, finansów, turystyki, mody, IT, zdrowia, motoryzacji, handlu,

żywności wysokiej jakości oraz odzysku materiałowego. Zaznaczył, że łączna alokacja na te projekty wynosi 84 miliony złotych, z czego pozostało 70 milionów. Informuje, że powyższa kwota została rozpisana na poszczególne sektory i razem z wyliczeniami zostanie przesłana do wiadomości członków Komitetu Monitorującego. Kontynuując wskazał, że w trzeciej rundzie drugiego konkursu Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości ma wybranych operatorów i w drugiej połowie września planowane jest podpisanie umów. Zasygnalizował, że na trzecią rundę przeznaczono ponad 26 milionów złotych, w podziale na sześć sektorów: budownictwo, przemysł chemiczny, motoryzację, nowoczesne usługi biznesowe, przemysł lotniczo-kosmiczny i usługi rozwojowe. Z kolei w czwartej, prawdopodobnie ostatniej rundzie nabór dopiero się zakończył, zatem jeszcze nie ma rozstrzygnięcia. Poinformował, że termin składania wniosków upłynął 14 września bieżącego roku i aktualnie trwa ocena. Zwrócił uwagę, że w tym naborze są dwa sektory: gospodarki wodno-ściekowej i rekultywacji z alokacją 2 milionów złotych oraz opieki zdrowotnej i pomocy społecznej z alokacją ponad 3 milionów złotych. Podkreślił, że kolejne konkursy nie są w tym zakresie planowane. Następnie odniósł się do pytania dotyczącego skali zmian w projektach, w związku z pandemią i brakiem możliwości osiągnięcia zakładanych wskaźników. Oznajmił, że nie jest prowadzony szczegółowy monitoring w tym zakresie, ponieważ praktycznie każdy projekt został dotknięty pandemią i część tych zmian jest wprowadzana nie w trybie covidowym. Poinformował, że Instytucja Zarządzająca prowadzi monitoring odstępstw od kryteriów, który jest cyklicznie przekazywany do wiadomości członków Komitetu. Przechodząc do kwestii informacji związanych z nadużyciami po stronie instytucji pośredniczących wskazał, że należy rozpatrywać je indywidualnie. Stwierdził, że to po stronie projektodawcy leży ciężar udowodnienia, że utrudnienia mają związek z covidem. Mając na względzie powyższe poprosił o zgłaszanie tego typu sytuacji Instytucji Zarządzającej. Kontynuując odniósł się do ostatniej podniesionej kwestii, czyli standardu cen i usług stosowanych w konkursach. Potwierdził, że ma świadomość, że z różnych powodów jest on w dużej mierze nieaktualny. Jednocześnie poinformował, że trwają prace nad nowym standardem, które mają zakończyć się w październiku. Zapowiedział, że gdy standard zostanie opracowany to niezwłocznie zostanie przedstawiony Komitetowi Monitorującemu i podany do wiadomości wszystkim beneficjentom.

Pan Marek Lewiński (Ministerstwo Edukacji i Nauki) na wstępie przeprosił za wcześniejszą nieobecność. Następnie odniósł się do propozycji pani Anety Sobotki. Potwierdził, że jest to jak najbardziej możliwe i poprosił Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej o udostępnienie tego materiału członkom Komitetu Monitorującego. Kontynuując przeszedł do pytania pani Elżbiety Wielg na temat przeszkolenia 32 tysięcy nauczycieli. Poinformował, że Ośrodek Rozwoju Edukacji realizuje jeden z projektów w zakresie edukacji zdalnej i podpisał umowę na przeszkolenie blisko 8 tysięcy nauczycieli. Dodatkowo wspomniał o tym, że w międzyczasie został zmieniony wniosek o dofinansowanie realizacji projektu. Wyjaśnił, że początkowo wniosek zakładał, że w procedurze grantowej, która jest uruchomiona w ramach projektu, mogą startować

placówki doskonalenia nauczycieli i biblioteki publiczne, ale zakres wsparcia został poszerzony o dodatkowe instytucje. Wskazał, że w obecnej chwili również niepubliczne placówki doskonalenia nauczycieli będą mogły wnioskować o dofinansowanie w zakresie kształcenia nauczycieli i swoich pracowników oraz wyposażenia w sprzęt. Przypomniął, że w poprzednim naborze było 28 rund, złożono 61 wniosków o dofinansowanie, a 45 umów zostało podpisanych z bibliotekami publicznymi oraz z placówkami doskonalenia nauczycieli. Stwierdził, że obecnie w pierwszej kolejności należy wykorzystać środki, które pozostały do dyspozycji w ramach projektu. Oznajmił, że na razie nie planuje się poszerzenia budżetu projektu, ani dokonywania zmian. W pierwszej kolejności zorganizowane zostanie wsparcie w takim zakresie, w jakim zostało to zaplanowane w ramach wniosku o dofinansowanie i fiszki projektowej. Zauważył, że powyższe jest po części powiązane z pytaniem pani Wąsik, w zakresie porządkowania i przedstawiania informacji na temat projektów, które są realizowane i są związane z kompetencjami cyfrowymi. W tym kontekście zwrócił uwagę na projekt „Lekcja RP” realizowany w ramach Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa. Wskazał, że w ramach tego projektu 75 tysięcy nauczycieli ma zostać objętych szkoleniami z zakresu kompetencji cyfrowych. Poinformował, że w chwili obecnej przeszkolonych zostało 19 tysięcy nauczycieli, a kolejne 7 tysięcy jest aktualnie w trakcie szkoleń, co da łącznie 26 tysięcy przeszkolonych osób. Podkreślił, że projekt realizowany jest od roku 2019, zaś duży przyrost odnotował w roku 2021. W tym miejscu zauważył, że projekt będzie realizowany praktycznie do końca 2023 roku. Tym samym, pozostaje jeszcze 25 tysięcy nauczycieli, którzy mogliby zostać objęci przedmiotowym wsparciem. W związku z powyższym stwierdził, że liczba 32 tysięcy nauczycieli i pracowników bibliotek pedagogicznych oraz 75 tysięcy nauczycieli objętych szkoleniami z zakresu kompetencji cyfrowych jest na chwilę obecną wystarczająca. Podsumowując wskazał, że projekt realizowany przez Ośrodek Rozwoju Edukacji jest bardziej związany z uruchomieniem edukacji zdalnej, natomiast projekt „Lekcja RP” z kompetencjami cyfrowymi, przy wykorzystaniu różnego rodzaju platform i materiałów, które są dostępne na rynku. Ponadto wskazał, że projekt realizowany przez Ośrodek Rozwoju Edukacji zakłada naukę oraz prowadzenie szkoleń poprzez wykorzystanie zintegrowanej platformy edukacyjnej, do której cały czas są dodawane kolejne materiały, które są wykorzystywane. Wspomniął również o zmianie layoutu zintegrowanej platformy edukacyjnej. Zapowiedział, że w planach na przyszły miesiąc uwzględniono również uruchomienie nowej aplikacji, która da możliwość pobrania materiałów, dostępnych w zintegrowanej platformie edukacyjnej.

Pani Elżbieta Wielg podziękowała za odpowiedź i wyraziła zadowolenie, że ponad 100 tysięcy nauczycieli zotanie objętych tym wsparciem. Doprecyzowała jednak, że bardziej zależało jej na tym, aby dowiedzieć się jaki procent nauczycieli, którzy zgłaszali potrzebę szkolenia, skorzysta z tej formy wsparcia.

Pan Marek Lewiński zapowiedział, że postara się odpowiedzieć, choć może to być ciężkie. Dodał także, że dostaje sygnały od bibliotek pedagogicznych i placówek

doskonalenia nauczycieli, że mimo podpisania przez daną instytucję umowy na daną liczbę nauczycieli okazuje się, że objętych programem osób ostatecznie jest więcej. Instytucje deklarują także, że nie widzą najmniejszych problemów, żeby zrealizować wskaźniki na wyższym poziomie niż wstępnie zakładano.

Pan Piotr Krasuski podziękował panu Dyrektorowi za przedstawione wyjaśnienia. Następnie nawiązując do wspomnianego mappingu zasugerował, żeby go zaktualizować a następnie przekazać do wglądu członkom Komitetu.

Pan Marek Lewiński zgodził się z tą sugestią i zapowiedział realizację update'u.

Pani Małgorzata Lelińska podziękowała za głos i wyjaśnienia. Wskazała także, że bardzo zależy jej na tym, aby w momencie aktualizowania tego standardu została wydana rekomendacja, aby renegocjować budżety, w których obowiązują inne standardy. Zapytała, czy jest to w ogóle możliwe. Zadała jeszcze trzy pytania, na które nie oczekuje odpowiedzi podczas dzisiejszego spotkania, ale chciałaby je zadać, aby nie umknęły. Po pierwsze przekazała, że dochodzą do nich głosy dotyczące nowej bazy konkurencyjności i tego, że ona ma teraz gorsze funkcjonalności niż miała przed zmianą. Zasugerowała, że warto byłoby umówić tę kwestię na najbliższym posiedzeniu Grupy roboczej do spraw efektywności PO WER. Tym samym zaapelowała o organizację posiedzenia tego gremium. Po drugie, poprosiła o uzupełnienie kolejnego wystąpienia dotyczącego postępów w nowym programie o działania dotyczące tych samych obszarów, których dotyczy FERS z Krajowym Planem Odbudowy. Doprecyzowała, że chodzi o to, żeby pokazać, co się ewentualnie dzieje z Krajowym Planem Odbudowy i jak się te działania będą uzupełniać. Podsumowując swoją wypowiedź wystosowała prośbę, aby na wzór omawianych badań ewaluacyjnych, omówić działania Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości. Wskazała, że ma na myśli te działania, które dotyczyły Rad Sektorowych do spraw Kompetencji.

Pan Piotr Krasuski pozytywnie odniósł się do sugestii pani Lelińskiej. W odniesieniu do Bazy Konkurencyjności zwrócił jednak uwagę, że to nie Komitet i nie Instytucja Zarządzająca są właścicielami tego narzędzia. Przechodząc do kwestii ewaluacji Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości stwierdził, że nie należy czekać z dyskusją do następnego posiedzenia Komitetu, które odbędzie się w listopadzie. Zasugerował, że o ile będzie to możliwe tego rodzaju spotkanie zostanie zorganizowane na początku października. Na koniec zapowiedział, że kwestia Krajowego Planu Odbudowy zostanie uwzględniona w agendzie następnego posiedzenia.

Pan Wojciech Drabko (Polska Izba Firm Szkoleniowych) poprosił o informację, czy jest planowane przedłużenie obowiązywania części zapisów i wytycznych. Wskazał, że chodzi o zawieszenie dotyczące między innymi limitu godzin na pracownika w związku z pandemią.

Pan Piotr Krasuski wyjaśnił, że jeżeli chodzi o Wytyczne pozostające w gestii Instytucji Zarządzającej to zostały one w większości przypadków zawieszone bezterminowo do

czasu odwołania stanu pandemicznego. Natomiast część wytycznych, w tym wytyczne kwalifikowalności na dzień dzisiejszy pozostają zawieszone do 31 grudnia bieżącego roku. Wskazał, że podstawa prawna do tego, żeby to zawieszenie funkcjonowało dalej jest, ponieważ specustawa covidowa zostanie wydłużona do końca okresu programowania. Stwierdził jednak, że nie jest w stanie powiedzieć, czy akurat ten przepis zostanie wydłużony z uwagi na to, że Instytucja Zarządzająca ma w tym zakresie wyłącznie charakter raczej koordynujący.

Pani Aleksandra Siemianowska (Ministerstwo Sprawiedliwości) poinformowała, że z uwagi na to, że niebawem odchodzi z resortu zaprzestanie również pełnienia funkcji członka Komitetu Monitorującego. Mając na względzie powyższe podziękowała wszystkim za dotychczasową współpracę.

Pan Piotr Krasuski również podziękował za wieloletnią współpracę i życzył pani Siemianowskiej wszystkiego dobrego na nowej drodze zawodowej. Następnie zapytał, czy są jeszcze jakieś głosy w sprawach różnych. Wobec braku zgłoszeń ze strony uczestników posiedzenia poinformował, że w najbliższym czasie uruchomiony zostanie tryb obiegowy w sprawie zatwierdzenia kryteriów wyboru dla projektu realizowanego w ramach VIII Osi Priorytetowej Pomoc techniczna REACT-EU Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020. Wyjaśnił, że zmiany te otrzymano na tyle późno, że nie było możliwości wprowadzenia ich do agendy dzisiejszego posiedzenia. Z tego właśnie powodu zdecydowano się na uruchomienie trybu obiegowego po posiedzeniu. Następnie poinformował, że wynikiem decyzji Komisji Europejskiej o rozszerzeniu programu o REACT-EU było wyodrębnienie dwóch nowych osi priorytetowych – osi VII, dla której instytucją pośredniczącą jest Ministerstwo Zdrowia oraz osi VIII, w której zawarto pomoc techniczną REACT. Wskazał, że środki REACT-UE i pomocy technicznej muszą znajdować się w odrębnych osiach priorytetowych. Wyraził nadzieję, że na przyszłym posiedzeniu Komitetu można będzie rozmawiać o konkretnych, czyli sposobie uruchomienia tego wsparcia. Zapowiedział, że kolejne posiedzenie Komitetu odbędzie się w dniach 23-24 listopada tego roku.

Pani Cinzia Masina podziękowała uczestnikom za dyskusję. Poinformowała, że jak zwykle była owocna i słuchała jej z przyjemnością.

Pan Piotr Krasuski podziękował prelegentom za wygłoszone prezentacje, uczestnikom za dyskusję i organizatorom za wyłożoną pracę, po czym zakończył posiedzenie

Opracowano na zlecenie Sekretariatu Komitetu Monitorującego Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014- 2020

Akceptował: Pan Piotr Krasuski, Dyrektor Departamentu Europejskiego Funduszu Społecznego w Ministerstwie Funduszy i Polityki Regionalnej

Załączniki:

1. Lista osób biorących udział w XXXII posiedzeniu Komitetu Monitorującego Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020
2. Przyjęty porządek obrad
3. Prezentacja aktualnego stanu wdrażania Programu oraz działań związanych z przeciwdziałaniem pandemii SARS-CoV-2 i jej skutkom
4. Prezentacja aktualnego stanu wdrażania Programu oraz informacja o oszczędnościach w Programie oraz propozycjach ich wykorzystania
5. Prezentacja stanu prac nad programem Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego
6. Prezentacja zmiany Roczego Planu Działania na 2021 rok dla Osi I PO WER (Wojewódzki Urząd Pracy w Rzeszowie)
7. Prezentacja oceny ex ante instrumentów finansowych w obszarze samozatrudnienia ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego
8. Prezentacja badania potrzeb finansowych i pozafinansowych w sektorze ekonomii społecznej oraz usług społecznych i zdrowotnych
9. Prezentacja badania potrzeb finansowych przedsiębiorców w obszarze zapewnienia dostępności

Załącznik numer 1 – Lista osób biorących udział w XXXII posiedzeniu Komitetu Monitorującego Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020

Przedstawiciele strony rządowej:

1. Pan Piotr Krasuski – Dyrektor Departamentu Europejskiego Funduszu Społecznego, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej
2. Pan Tomasz Kot – Zastępca Dyrektora Departamentu Europejskiego Funduszu Społecznego, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej
3. Pan Rafał Laskowski – Naczelnik Wydziału Systemu Wdrażania i Potencjału Administracyjnego, Departament Koordynacji Wdrażania Funduszy Unii Europejskiej, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej
4. Pani Małgorzata Lublińska – Departament Strategii, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej
5. Pani Marlena Kończak – Dyrektor Departamentu Wdrażania Europejskiego Funduszu Społecznego, Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej
6. Pani Małgorzata Iwanicka-Michałowicz – Zastępca Dyrektora Departamentu Oceny Inwestycji, Ministerstwo Zdrowia
7. Pan Andrzej Trzęsiera – Zastępca Dyrektora Departamentu Administracji Publicznej, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji
8. Pani Marta Lenart - Kancelaria Prezesa Rady Ministrów
9. Pani Aleksandra Siemianowska – Dyrektor Departamentu Strategii i Funduszy Europejskich, Ministerstwo Sprawiedliwości
10. Pan Marek Lewiński – Dyrektor Departamentu Funduszy Strukturalnych, Ministerstwo Edukacji i Nauki
11. Pani Anna Marciniak – Kierownik Sekcji Programowania i Wyboru Projektów, Dział Rozwoju Kadry Naukowej, Narodowe Centrum Badań i Rozwoju
12. Pani Edyta Sznajder – Dyrektor Departamentu Rozwoju Kadr w Przedsiębiorstwach, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości
13. Pan Marcin Tylczyński – Naczelnik Wydziału Projektów Europejskiego Funduszu Społecznego, Centrum Projektów Europejskich
14. Pani Ewa Swędrowska – Departament Handlu i Współpracy Międzynarodowej, Ministerstwo Rozwoju i Technologii
15. Pani Monika Lewandowska – Departament Spraw Społecznych i Oświaty Rolniczej, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi
16. Pan Piotr Krasiński – Zastępca Dyrektora Departamentu Innowacji i Rozwoju, Ministerstwo Edukacji i Nauki

17. Pan Jarosław Siebielec – Departament Instytucji Płatniczej, Ministerstwo Finansów
18. Pani Magdalena Szymańska – Przedstawiciel Pełnomocnika Rządu do spraw Osób Niepełnosprawnych

Przedstawiciele strony samorządowej:

1. Pani Ewa Fijałkowska – Wicedyrektor Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Łodzi
2. Pani Emilia Jędrej – Wicedyrektor Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Warszawie
3. Pan Bogdan Bieniek – Związek Miast Polskich
4. Pani Sylwia Wójcik – Dyrektor Departamentu Wdrażania Europejskiego Funduszu Społecznego w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Wielkopolskiego, Związek Województw Rzeczypospolitej Polskiej
5. Pani Barbara Kwapiszewska – Dyrektor Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Poznaniu, Konwent Marszałków Województw Rzeczypospolitej Polskiej

Przedstawiciele partnerów społecznych:

1. Pani Elżbieta Wielg – Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”
2. Pani Aleksandra Wąsik – Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych
3. Pan Mirosław Górczyński – Forum Związków Zawodowych
4. Pani Patrycja Kosińska – Pracodawcy Rzeczypospolitej Polskiej
5. Pani Małgorzata Lelińska – Zastępca Dyrektora Departamentu Funduszy Europejskich, Konfederacja Lewiatan
6. Pan Norbert Pruszanowski – Dyrektor Zespołu Rozwoju i Komunikacji, Związek Rzemiosła Polskiego
7. Pan Marcin Tumanow – Związek Pracodawców Business Centre Club
8. Pani Agata Zarzycka – Konferencja Rektorów Akademickich Szkół Polskich
9. Pani Joanna Dębek – Krajowa Izba Gospodarcza
10. Pani Teresa Tiszbierk – Związek Ochotniczych Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej
11. Pani Beata Sulima – Fundacja Rozwiązania HR
12. Pan Krzysztof Mnich – Fundacja Biznes i Prawo
13. Pan Wojciech Drabko – Polska Izba Firm Szkoleniowych
14. Pani Anna Rogowska – Politechnika Warszawska
15. Pani Anna Bugalska – Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych
16. Pan Adam Szulczewski – Fundacja na rzecz Collegium Polonicum w Słubicach
17. Pan Krzysztof Szatravski – Stowarzyszenie Scena Babel

18. Pan Łukasz Domagała – Regionalne Centrum Wspierania Inicjatyw Pozarządowych

19. Pan Rafał Szkop – Federacja Przedsiębiorców Polskich

Przedstawiciele Komisji Europejskiej w roli doradczej:

1. Pani Cinzia Masina – Dyrekcja Generalna do spraw Zatrudnienia, Spraw Społecznych i Włączenia Społecznego, Komisja Europejska

2. Pani Aneta Sobotka – Dyrekcja Generalna do spraw Zatrudnienia, Spraw Społecznych i Włączenia Społecznego, Komisja Europejska

Obserwatorzy:

1. Pani Aleksandra Dmitruk – Zastępca Dyrektora Departamentu Europejskiego Funduszu Społecznego, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej

2. Pan Maciej Gajewski – Konsorcjum Policy & Action Group Uniconsult Sp. z o. o.

3. Pan Łukasz Grezel – Departament Europejskiego Funduszu Społecznego, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej

4. Pan Przemysław Herman – Zastępca Dyrektora Departamentu Europejskiego Funduszu Społecznego, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej

5. Pani Marta Kadyłak – Naczelnik Wydziału Systemu Wdrażania, Departament Europejskiego Funduszu Społecznego, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej

6. Pan Henryk Kalinowski – Konsorcjum Policy & Action Group Uniconsult Sp. z o. o.

7. Pan Paweł Kiluk – Departament Europejskiego Funduszu Społecznego, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej

8. Pani Anna Komorowska – Naczelnik Wydziału Edukacji i Zdrowia, Departament Europejskiego Funduszu Społecznego, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej

9. Pan Michał Maćkiewicz – Najwyższa Izba Kontroli

10. Pani Anna Mickiewicz – Zastępca Dyrektora Departamentu Europejskiego Funduszu Społecznego, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej

11. Pan Łukasz Mikulec – Naczelnik Wydziału Rynku Pracy i Integracji Społecznej, Departament Europejskiego Funduszu Społecznego, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej

12. Pani Joanna Orłowska-Szumieluk – Naczelnik Wydziału Budżetu i Certyfikacji, Departament Europejskiego Funduszu Społecznego, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej

13. Pani Marta Parowicz – Departament Promocji Funduszy Europejskich, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej

14. Pani Milena Piechnik – Wicedyrektor Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Opolu
15. Pani Krystyna Piechocka – Departament Europejskiego Funduszu Społecznego, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej
16. Pani Katarzyna Siodoś – Naczelnik Wydziału Desygnacji 1, Departament Certyfikacji i Desygnacji, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej
17. Pan Piotr Stronkowski – Konsorcjum Policy & Action Group Uniconsult Sp. z o.o./ IDEA Instytut Sp. z o.o./ IDEA Fundacja Rozwoju
18. Pani Małgorzata Sypuła – Główny Urząd Geodezji i Kartografii
19. Pan Jan Szczucki – Imapp Consulting Sp. z o.o.
20. Pani Dominika Tadla – Zastępca Dyrektora Departamentu Europejskiego Funduszu Społecznego, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej
21. Pani Justyna Witkowska – Konsorcjum Policy & Action Group Uniconsult Sp. z o.o./ Imapp Consulting Sp. z o.o.
22. Pani Barbara Woszczyk-Kępińska – Naczelnik Wydziału Zarządzania Finansowego, Departament Europejskiego Funduszu Społecznego, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej
23. Pan Przemysław Żydok – Fundacja Aktywizacja, Grupa ON Inclusion 14-20

Załącznik numer 2 – Przyjęty porządek obrad

1. Aktualny stan wdrażania Programu oraz informacja o pozostałych do wykorzystania środkach
2. Stan prac nad programem Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego
3. Zmiana Roczego Planu Działania na 2021 rok dla Osi I PO WER (WUP Rzeszów)
4. Ocena ex ante instrumentów finansowych w obszarze samozatrudnienia ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego
5. Badanie potrzeb finansowych i pozafinansowych w sektorze ekonomii społecznej oraz usług społecznych i zdrowotnych
6. Badanie potrzeb finansowych przedsiębiorców w obszarze zapewnienia dostępności